

**Analyse af Villy Sørensens novelle ”Det ukendte træ”
Af Kasper Støvring, 1.5.2020, www.kulturkritik.dk**

Myndighedsproblemet i Villy Sørensens gendigtning af syndefaldsmyten

Villy Sørensen udgav sin novelle ”Det ukendte træ” i samlingen *Sære historier* fra 1953. Holder novellen stadig i dag? Er dens budskab stadig lige vedkommende? For at svare på de spørgsmål, må novellen først analyseres.

Handlingen i novellen er ganske enkel og giver med det samme læseren mulighed for at identificere den som en gendigtning af Bibelens syndefaldsmyte. Men det er, skal vi se, en modernistisk gendigtning, der radikalt omvurderer den oprindelige myte.

I paradiset, ”kongens have”, lever en gartner med sin søn. Midt i haven står et pragtfuldt, men ukendt træ, som gartneren har forbudt sin søn at klatre i. Sønnen trodser faderen og overskrider forbuddet ved at klatre op i træet, hvor han trives som aldrig før. Faderen befaler drengen at komme ned, men sønnen hverken kan eller vil føje ham. I stedet falder han som det naturligste i verden ned i efteråret, når løvet falder fra grenene, men skyder op igen med et nyt træ, der blomstrer i foråret. Gartneren beslutter sig nu for at fælde det ukendte træ med det fatale resultat, at sønnen falder ned og dør. Kongen udviser gartneren af haven, og den gamle gartner får en tjans som medhjælper på kirkegården. Ved sønnens begravelse vander faderen kisten, og et nyt træ skyder op med drengen i toppen. Træet når helt ind i himmelen, og faderen udbryder: ”Se, han synger endnu”, imens folk ser skråt ned i jorden for at undgå den tilsyneladende sindssyge mands blik.

Gartneren

Lad os se på novellens centrale skikkelser og selve centralsymbolet. Gartneren er som kongen fremmed for sin egen natur. Kongen har ikke tid til at passe haven – han plejer ikke sin egen natur – og ansætter gartneren, fordi denne er så dygtig til sit fag; han kender alle træernes latinske navn, men ikke navnet på det ukendte træ. Som specialist står han fremmed over for træet og alt, hvad det symboliserer – om end han fornemmer det (for ham) skæbnesvangre i, at sønnen klatrer i det (han er ”uroelig over sin søns forsvinden”). Derfor udsteder han forbuddet.

At Gartneren er en ekspert og dermed, i det sørensenske univers, dum på livet – som han med sit intellekt sønderhugger og opdeler – fremgår af, at han ikke kender træets navn. Han taler ikke højt om træet, vælger altså at fortrænge det ukendte og truende. Træet fremkalder ydermere angst og kvalme, hvilket røber sig i den måde, han tiltaler drengen: ”Du dumme dreng, råbte gartneren med vred stemme, når det bliver frost og kronen bliver tom for blade, falder du jo ned og brækker dig din hals.”. Gartneren føler kvalme ved træet, ”brækker sig”, fordi det rummer den fortrængte seksualitet.

Gartneren står grundlæggende i et misforhold til både livet og sin egen søn. ”Blir du da aldrig voksen”, siger gartneren til sønnen, der er klatret op i træet. Deri ligger en fin ironi, for det er netop, hvad sønnen er ved at blive. Sønnen er ved at løsrive sig og søger den enhed mellem følelse og intellekt, der er kløvet hos de voksne. Gartnerens misforhold til sønnen og sig selv skyldes, at han er afhængig af kongen og forventer den samme afhængighed af sin søn (som han har opdraget til at

blive gartner som sig selv). Han accepterer med andre ord ikke sin søns løsrivelsesforsøg, hvilket skal vise sig at blive fatalt.

Sønnen

Gartnerens søn giver udtryk for driften mod (selv)bevidsthed og selvstændighed, hans løsrivelsestrang drager ham mod de ukendte muligheder, som træet symboliserer. Hans forhold til træet har ikke karakter af afvisning og fortrængning, men af søgen. Han er utilfreds med at færdes ude på vejen, ”kun når han kom til det ukendte træ, som var det eneste træ faderen havde forbudt ham at klatre i, blev hans næse usikker og bevægede sig som en urolig blodpuls, så forunderlig var de solhvide blomsters duft.”.

Den bløde næse er et fallossymbol og viser, at drengen står i pagt med træet, der selv er et fallossymbol. Drengen er frustreret over, at han ikke må ”spille bold” i haven, hvilket både betyder, at han ønsker at lege og bolle: Det er den vågnende seksualitet, der så at sige er på spil, og når drengen ifører sig snabelsko for at kunne komme op i træet, har det flere betydninger. Også snabelskoene er et fallossymbol, et middel til at bestige træet (det er ikke ved hjælp af slangen, men ved hjælp af elektrikerens sko, at forbuddet kan overskrides) og et symbol på kreativitet: Det er gøglere, dvs. kunstnere, der bærer snabelsko.

Drengen søger netop at forene krop og ånd, drift og kunst, hvilket, igen i overensstemmelse med Sørensens univers, vil sige, at han søger at tilfredsstille behovet for at give udtryk for sig selv, for at udtrykke sig (drengets sang i trætoppen lyder da også ”forunderlig skøn” ligesom kunst). Sønnen gør sig til ét med træets kræfter, der stræber både ned og op, mod jord og himmel, det lave og det høje.

At det netop er i træets blomstringsfase og drengens overgangsfase (puberteten), at den fatale ulykke indtræffer, sker med følgelogisk nødvendighed: Drengen får ikke lov at fuldbyrde sin udvikling hen imod en harmonisk integration af modsætningerne i sin natur.

Træet

Som novellens centralsymbol symboliserer det ukendte træ en forløsningsmulighed. Da drengen klatrer op i træet, udvikler hans stemme sig (går i overgang), og idet han bliver ét med træet, trives han som sagt som aldrig før. Det udtrykkes ved de rige og mangfoldige sansninger: Det er et smukt syn, og der udgår en forunderlig duft og den skønneste sang.

Træet er naturligvis også et symbol på eros, på forsoningen af drift og ånd. At det er knyttet til drengens vågnende seksualitet, fremgår af beskrivelsen af træet som et fallossymbol: Det er langt, loddent, slimet og dets hvide blomster er at ligne med en sædudløsning.

Ligheden med kundskabens træ i den oprindelige syndefaldsmyte er også tydelig, om end der foregår en omvurdering. Når der opstilles et forbud mod at klatre i det ukendte træ og så at sige spise af dets frugter, betyder det, at mennesket ikke må lære sin sande natur at kende og blive et individ på godt og ondt, altså blive selvstændigt.

I novellen skildres denne udvikling af selvbevidstheden og dannelse af egne moralske begreber netop som et vilkår, som en del af et naturligt opvækstforløb, ikke som en forbrydelse eller

forsyndelse. Den, der forbryder sig, er derimod gartneren, faderen, der både udsteder forbuddet og forsynder sig ved at fælde træet, hvormed han knægter sønnens mulighed for naturlig opvækst. Gartneren er da også den, der udstødes af haven.

Novellens afslutning

Novellens afslutning er knyttet til fremvæksten af et nyt træ på kirkegården. Ved fældningen af det ukendte træ falder sønnen ned og dør; det er novellens egentlige syndefald. Faderen får derefter ”blomster i håret efter de sindssyges skik”, hvilket viser, at hans gerning ikke blot er forkert, men også at han fortryder den: Blomsterne udtrykker en dunkel og ubevidst drøm om ny vækst.

Faderen vander da træet, som sønnen har fortalt ham, at han skal. Faderen accepterer altså på dette punkt løsrivelsesbestræbelsen, og han kan først gøre det på det tidspunkt, hvor han selv er løst fra sine egne autoritære bindinger, altså fra kongens myndighed; det er jo kongen, der har forvist gartneren fra haven. Men da er det altså for sent. Sønnen er død, han selv er forvist, og det nye træ, der skyder op fra drengens kiste, vokser ikke i paradiset have, i kongens have, men på kirkegården. Det nye træ er desuden, skønt velduftende, blot en afglans af de oprindelige, ukendte træer.

Om dette nye træ hedder det, at ”det forsvandt så højt oppe i himlen, at intet syn kunne følge med.” Det er sønnens himmelfart, vi er vidner til, men novellen lader det stå åbent, om faderens tro på, at sønnen sidder i toppen og ”synger endnu”, blot er et udslag af sindssyge. Novellen er her tæt på en egentlig religionskritik.

Tema

Vi kan nu søge at samle analysens adskilte dele i en syntese, vurdere novellens tema og budskab (ja!) og sammenligne den med den oprindelige, bibelske syndefaldsmyte.

For det første er det tydeligt, at novellen skildrer tre slags fald: Sønnen der falder ned fra træet (men genopstår i foråret), faderen der fælder træet, hvilket er det egentlige, tragiske og fatale fald, og sammenfaldet af fald er da faderens fatale hug, der – i overført betydning – lemlæster sønnen og forhindrer hans naturlige vækst. Heri ligger novellens udsagn om fædrenes brøde, arvesynden: Det er forældrene, formynderne, der arver *deres* formynderes forkvaklede holdninger og selv viderefører dem til de kommende generationer.

At sønnens første fald ikke er fatalt, men en naturlig proces, ses i form af genopstandelsen: Han vokser op i foråret med et nyt træ, blot gartneren vander det. Det er denne positive enhed mellem far og søn, der brydes i den fatale fældning, hvorefter faderen for alvor og negativt forstået skilles fra sin søn.

Den almindelige – eller det, der *burde* være den almindelige – vækstfase har altså karakter af organisk udfoldelse, og det egentlige syndefald, faderens fældning af det ukendte træ, er et symbolsk udtryk for, at faderen ikke respekter sønnens naturlige trang til selvstændighed og løsrivelse (sønnen hverken kan eller vil komme ned fra træet). Løsrivelsesprocessen mislykkes, sønnen dør, og faderen bliver sindssyg.

Omvurdering af den bibelske myte

Nok så interessant er det, at novellen trods sine slående ligheder med den bibelske syndefaldsmyte især er kendetegnet ved nogle forskelle, der så at sige falder i øjnene. Først lighederne: Også Sørensen myte foregår i en have, hvor der eksisterer et træ med ukendte kræfter, og også hos Sørensen udstedes der et forbud, der overtrædes – ikke med en slanges hjælp, men altså med elektrikerens (og gøglerens) snabelsko – hvorefter der foregår en uddrivelse.

Forskellene giver sig til kende i omvurderingen af den kristne myte. Træet splitter ikke, men forener godt og ondt, højt og lavt, ånd og kød. Det er gartneren selv, der påfører sig skyld ved at udstede forbuddet og straffe dets overtrædelse, det er ikke kongen (Gud). Skylden er selvpålagt, og dermed siger novellen også, at den kan ophæves gennem en etisk holdningsændring. Faldet er ikke naturnødvendigt.

Så den centrale skyldsproblematik, som en syndefaldsmyte jo omhandler, viser, at det er faderen, der er den skyldige, ikke drengen; sønnen er uskyldig og et offer for faderens overgreb. Heri ligger novellens bærende ide om ”arvesynd”: Den har at gøre med et forkvaklet og forkvklende afhængighedsforhold (konge-gartner-søn), der skyldes opdragelse og socialt miljø og altså ikke er naturnødvendigt. Der er ikke tale om egentlig arvesynd. Faderen har overtaget et skyldkompleks fra kongen, og skønt sønnen – muligvis – genopstår, sker det i bleg afglans og i det hinsidige. Det er udlagt: Sønnen *er* blevet lemlæstet, præget af samme kompleks.

Afslutningsvis må det med, at novellen også rummer andre allusioner til Bibelen ud over syndefaldsmyten, det gælder bl.a. lignelsen om den fortabte søn og Kristi lidelseshistorie (mennesket kan ikke acceptere det fuldkomne, vidunderbarnet, men må korsfæste det og leve med skylden over at have gjort det; også drengen ”genopstår” som Kristus, men de efterladte lever i fortvivlelse). Disse allusioner handler alle om forholdet mellem far og søn, at man er skyldig over for sin skaber, og at man må gøre det forbrudte godt eller søge tilgivelse herfor.

Den historiske betingethed

”Det ukendte træ” hører til blandt de mest kommenterede noveller i Villy Sørensen forfatterskab. Det skyldes selvfølgelig, at det er en aldeles glimrende lille historie, fortalt i et levende, fabulerende og humoristisk sprog, som det sømmer sig for Villy Sørensen. Dens problematik er stadig relevant, ja, vel evigt relevant, om man tør sige det.

Men alligevel har læserne af novellen, bl.a. Jørgen Bonde Jensen og Inge Elbirk, som jeg selv har draget nytte af i min analyse, overset, at der også ligger nogle begrænsninger i novellen. Det har at gøre med, at man kan læse en historisk betingethed i novellens budskab om, at forbud fører til lemlæstelse og manglende integrering af seksualiteten, samt at manglende accept af barnets frigørelsesproces kan være fatal.

Det var vel et oplagt budskab i 1950’erne, men spørgsmålet er, om novellen, i hvert fald i dette perspektiv, stadig er aktuel i den kultur, nutidens læsere lever i, som ikke er defineret ved forbuddet, men snarere ved tilladelsen, ved manglen på autoritet og vertikalitet. Det synes som om, at for megen frigørelse også kan lede til, om ikke lemlæstelse, så dog forvirring og tvangsneuroser. Måske er det snarere den gamle, bibelske myte, der taler sandt ind i vores egen tid?